

Правопорушення неповнолітніми як соціально-педагогічна проблема / Н.І.Корпач // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі українки: [зб. наук. праць]. – Випуск № 8 (257). – Луцьк, : СНУ імені Лесі Українки, 2013 р. – С. 156 – 162. – (Серія Педагогічні науки).

УДК 37.013.42 : 343.91 – 053.6

Надія Корпач

## **ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНИМИ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

*Роботу виконано на кафедрі соціальної  
педагогіки та педагогіки вищої школи  
СНУ ім. Лесі Українки*

У статті розкрито проблему правопорушень неповнолітніми, причини скоєння та особливості профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками.

Актуальність теми зумовлена тим, що правопорушення, які вчинили неповнолітні, – небезпечне соціальне явище, оскільки негативно впливають на формування особистості та становлять велику суспільну небезпеку.

Мета статті: дослідити соціально-педагогічні аспекти профілактики правопорушень неповнолітніми.

Завдання статті: з'ясувати причини скоєння правопорушень неповнолітніми, розробити рекомендації для вдосконалення профілактичної роботи щодо правопорушень серед неповнолітніх.

**Ключові слова:** неповнолітні правопорушники, чинники правопорушень, профілактика.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Правопорушення, здійснені неповнолітніми, – небезпечне соціальне явище, оскільки негативно

впливають на формування особистості та становлять велику суспільну небезпеку. Вони гальмують соціальний розвиток й економічні перетворення в країні через утрату трудових ресурсів (лише третина покараних повертаються до повноцінного суспільного життя); формування рецидивної злочинності (дві третини рецидивістів розпочинають свій злочинний шлях ще неповнолітніми); порушення суспільного спокою; потребу в значних матеріальних та ресурсних витратах.

На сьогодні проблема правопорушень серед неповнолітніх – одна з найбільш актуальних. Згідно зі статистичними даними упродовж 2012 року неповнолітніми або за їх участю скоєно 14 238 злочинів. Стосовно дітей учинено 9677 злочинів, у тому числі 2885 – тяжких та особливо тяжких. Від протиправних дій потерпіло 10 590 дітей, у тому числі 2961 малолітня дитина (до 14 років).

На кінець 2012 року у підрозділах кримінальної міліції у справах дітей органів внутрішніх справ України перебуває 14 213 дітей. Із них:

- 1000 жіночої статі;
- 1777 дітей віком до 11 років;
- 1557 дітей віком від 11 до 14 років;
- 5665 дітей віком від 14 до 16 років;
- 6814 дітей віком від 16 до 18 років.

Найбільша кількість дітей які перебувають на обліку, – це учні загальноосвітніх навчальних закладів – 7 915 осіб; 3116 осіб становлять учні професійно-технічних навчальних закладів і 152 особи – студенти, курсанти вищих навчальних закладів. Варто зазначити, що при скоєнні правопорушень, серйозну занепокоєність викликає зростання жорстокості, зухвалості, поява в структурі злочинності неповнолітніх вбивств та розбійних нападів.

Проблеми правопорушень неповнолітніми були предметом низки досліджень і вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, психолого-педагогічні аспекти профілактики правопорушень підлітків розкриті в дослідженнях М. Алемаскіна, О. Змановської, В. Кондрашенка, Т. Титаренко.

Проблемі профілактики правопорушень неповнолітніми присвятили свої праці такі дослідники як Н. Квітковська, І. Козубовська, В. Оржеховська, О. Пилипенко та ін..

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Одним із напрямів у боротьбі із правопорушеннями неповнолітніх є профілактична діяльність. Профілактика правопорушень неповнолітніх є передусім проблемою соціально-педагогічною, оскільки пов'язана з вирішенням певного кола виховних завдань. У розв'язанні цієї проблеми особливе місце повинна зайняти рання профілактика, яка має розпочинатися вже з дитячого садка й початкових класів школи, коли закладаються основи характеру, ставлення до інших, поведінки в побуті.

Для покращення профілактичної роботи з подолання злочинності та правопорушень серед учнівської молоді, вдосконалення виховної роботи, правовиховної роботи відповідними органами влади та закладами освіти здійснюється комплекс організаційно-практичних заходів. Зокрема, у Законі України від 05.03.2009 року № 1065-VI «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року», зазначено основні завдання щодо активізації профілактичної роботи з метою запобігання правопорушенням у дитячому середовищі [1].

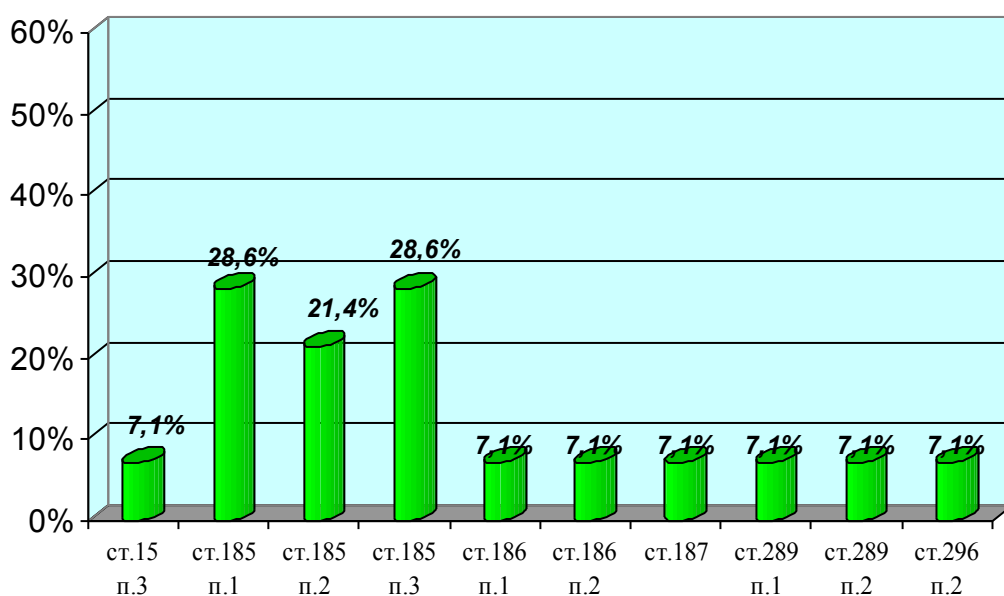
У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 року №1209 «Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» визначені шляхи та способи розв'язання проблем профілактики правопорушень [8].

Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.08.2012 року №888 затверджено план заходів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту щодо профілактики правопорушень серед дітей та учнівської молоді на період до 2015 року.

Водночас профілактика правопорушень серед неповнолітніх в Україні проводиться зусиллями соціально-психологічних служб, педагогів,

співробітників соціальних служб, служб у справах дітей, працівниками правоохоронних органів. Варто зазначити, що Служби у справах дітей займають вагомe місце у профілактиці правопорушень в дитячому середовищі. З метою з'ясування сутності такої діяльності було проаналізовано роботу Ківерцівської Служби у справах дітей.

У процесі дослідження ми з'ясували, що на території Ківерцівського району проживає 17 483 неповнолітніх, що становить 26 % від всього населення району. За статистичними даними кількість злочинів, учинених неповнолітніми упродовж 2012 року у порівнянні з аналогічними періодом 2011 року, збільшується. За категоріями злочинів спостерігається ріст крадіжок особистого майна (25 злочинів проти 17) та заволодіння транспортом засобами (2 злочини проти 0). Зокрема, за 2012 рік неповнолітні скоїли такі види правопорушень (рис. 1).



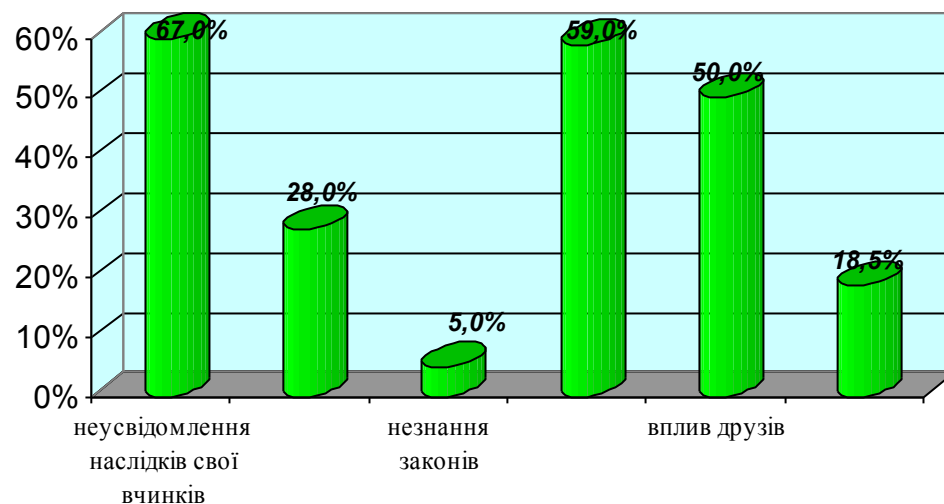
**Рис.1. Види правопорушень за статтею обвинувачення**

Згідно з наведеними результатами можна зробити висновок: найбільше правопорушень скоєно за статтею 185 п. 1 – таємне викрадення чужого майна – 28,6 %; стаття 185 п. 3 – крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому – 28,6 %; стаття 185 п. 2 – крадіжка, учинена повторно або за попередньою змовою

групою осіб – 21,4 %; стаття 15 п. 3 – замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила всіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця – 7,1 % ; стаття 186 п. 1 – відкрите викрадення чужого майна (грабіж) – 7,1 %; стаття 186 п. 2 – грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб – 7,1 %; стаття 187 – розбій – 7,1 %; стаття 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом) п. 1 – незаконне заволодіння транспортним засобом – 7,1 %; стаття 289 п. 2 – ті самі дії, учинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинені з проникненням у приміщення чи інше сховище, або якщо вони завдали значної матеріальної шкоди – 7,1 %; стаття 296 (хуліганство) п. 2 – ті самі дії, вчинені групою осіб – 7,1 %.

Варто зазначити, що 92,86 % неповнолітніх правопорушників навчаються: 85,71 % у загальноосвітніх школах, 7,14% у вищому професійному училищі й лише 7,14 % ніде не навчаються. Стояли на обліку 7,14% неповнолітніх, 85,71 % злочин вчинили вперше, 28,57 % злочин вчинили в групі неповнолітніх, 21,43 % втягнуті дорослими у злочинну діяльність, 42,86 % з багатодітних сімей і 7,14 % з неповних сімей.

Водночас у процесі дослідження ми виявили причини скоєння правопорушень неповнолітніми. Результати дослідження подано на рис. 2.



**Рис. 2. Основні причини правопорушень неповнолітніми**

Варто зазначити, що самі підлітки причинами скоєння правопорушень вважають: не усвідомлення наслідків своїх вчинків – 67 %; надмірне вживання алкогольних та наркотичних речовин – 28 %; незнання законів України – 5 %; недостатнє виховання та увага з боку батьків – 59 %; вплив друзів, негативної компанії – 50 %; важке матеріальне становище – 18,5 % .

Отже, серед ключових чинників ризику щодо можливості скоєння злочинів неповнолітніми можна назвати такі: недостатній рівень правосвідомості та правових знань; брак організованої системи дозвілля; уживання алкогольних та наркотичних речовин; низький рівень правових знань батьків та недостатня увага з їхнього боку до виховання тощо.

Проаналізувавши роботу Служби у справах дітей ми з'ясували, що одним із важливих завдань для зменшення рівня злочинності та інших протиправних дій серед школярів та учнівської молоді є налагодження та забезпечення зв'язку між службами і структурами, котрі здійснюють патронат і супровід дітей, особливо тих, котрі опинилися у складних життєвих обставинах, віднесених до так званих груп ризику. Зокрема, упродовж 2012 року Службою у справах дітей, спільно з працівниками міліції проводились рейди-перевірки по місцях масового відпочинку дітей та молоді. Загалом станом на 15 жовтня 2012 року було проведено 30 рейдів, із них: 1 рейд

«Урок», 9 рейдів «Діти-вулиці», 2 – «Підліток», 18 рейдів (у вечірній час) «Дискотека-бар», у тому числі 6 рейдів проведено спільно з міліцією та контролюючими органами, під час яких здійснено 65 перевірок в закладах культури та 70 перевірок в закладах торгівлі ( перевірки в розважальних закладах проводилися по кілька разів). За результатами проведених заходів були складені адмінпротоколи на 15 працівників торгівлі та 2 неповнолітніх, 5 дітей було направлено в притулок.

Водночас проводилась профілактична робота з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах та їх батьками, притягуються до відповідальності батьки, які неналежно виконують свої обов'язки або ж направляють документи в суд на позбавлення їх батьківських прав, забезпечуючи при цьому соціальний захист дітей.

Незважаючи на вжиті заходи, позитивних змін щодо зменшення дитячої злочинності не відзначено. Для вдосконалення соціально-педагогічної діяльності щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх потрібно налагодити більш тісну співпрацю між суб'єктами профілактики – центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей, кримінальною міліцією у справах дітей, навчальними закладами, громадськими організаціями. У процесі систематичної і тісної співпраці потрібно:

1. Упроваджувати такі форми та методи роботи, які передбачають залучення правоохоронців до спільних заходів дозвілля дітей (спортивних змагань, конкурсів, сюжетно-рольових ігор), що сприятиме ознайомлення дітей з роботою правоохоронних органів.

2. Урізноманітнювати форми та методи профілактики, збільшувати застосування вербальних методів: окрім лекцій та бесід, які передбачають пасивне сприйняття інформації, використовувати диспути, дискусії, вікторини, які активніше залучають слухачів, а також інтерактивні методи подання інформації (тренінги, сюжетно-рольові ігри, вправи).

3. Проводити лекції, спрямовані на профілактику правопорушень та

виховання правової культури.

4. Сприяти розробці та впровадженню програм, які організують дозвілля підлітків. Залучати учнів до роботи гуртків, секцій, клубів, дитячих та молодіжних організацій.

5. Пропагувати здоровий спосіб життя, здійснювати профілактику щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин.

6. Активізувати просвітницьку роботу класними керівниками. Рекомендуємо провести:

– виховні години на теми: «Єдині вимоги для учнів. Як я їх виконую», «Від шкідливих звичок до правопорушень – один крок», «Вивчаємо Конституцію. Права і обов'язки громадян», «Відповідальність за вчинки», «Закон і право», «Про честь людини», «Про зовнішність, мову і духовну культуру», «Совість і самокритика», «Треба – хочу – не можна», «Дисципліна. Це добре чи погано», «Що таке спосіб життя?», «Моральні переконання та вчинки у житті нашого колективу», «Утверджуй у собі людину», «Як управляти собою» та ін.;

– лекції-діалоги: «Що буде якщо...», «Докори совісті. Що це?»;

– диспути: «Я серед людей – це проблема», «Про мету життя і шляхи її здійснення», «Емоції і характер – в чому їх взаємозв'язок?»;

– тематичну конференцію «Свобода і відповідальність»;

– відверті розмови «Чи можу я стати іншим для себе, для людей», «Типові конфліктні ситуації підлітків з батьками та іншими дорослими»;

– брифінги, інтерактивні дискусії: «Потреби та інтереси підлітків», «Підлітки в боротьбі з правопорушеннями», «Духовний світ підлітка. Як він формується» та ін.

7. Проводити соціально-психологічні тренінги та індивідуальну роботу (бесіди, консультації) з дітьми, які потребують особливої уваги.

8. Систематично залучати учнів до суспільно-корисної діяльності.

9. Активізувати роль учнівського самоврядування. Профілактику правопорушень рекомендовано проводити також за методикою «рівний-



рівному», коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, організовують їхнє дозвілля, здійснюють консультування.

10. Приділяти велику увагу роботі з батьками учнів та особами, що їх замінюють для створення атмосфери взаєморозуміння та співпраці. Включати такі напрями в роботу:

- ознайомлення з умовами життя родини, з'ясування її психологічного клімату, особливостей поведінки дитини в родині;
- вивчення рівня педагогічної культури батьків;
- виявлення труднощів, які відчують батьки у вихованні дитини;
- виявлення позитивного досвіду родинного виховання, для його поширення;
- здійснення колективного, диференційованого та індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу;
- допомога батькам у підвищенні їхньої педагогічної культури, організації родинного життя як джерела самовиховання дитини, залучення батьків до організації шкільної виховної роботи;
- поширення досвіду роботи з батьками з питань сімейного виховання;
- проведення «круглих столів», лекцій, засідань батьківських комітетів, всеобучів (наприклад, «Самоорганізація, самодисципліна, відповідальність – як виховати ці якості» тощо);
- створення банків науково-методичної інформації з проблем сім'ї, роботи з батьками та родинного виховання;
- проведення батьківських конференцій «Темперамент, воля і характер. Особливості їх формування в підлітковому віці», «Бездоглядність підлітків та їх наслідки», «Потреби та інтереси підлітків», «Виховання моральної свідомості у дітей в сім'ї», «Засоби і методи педагогічного впливу на підлітка в сім'ї», «Педагогічна занедбаність підлітків. Які причини їх виникнення», «Як здійснювати правове виховання в сім'ї», «Типові помилки

в сімейному вихованні. Як їм запобігти».

Вивчаючи досвід профілактичної роботи школи з неповнолітніми правопорушниками у Великій Британії І.В.Козубовська наголошує на тому, що дуже позитивно впливає на поведінку учнів залучення батьків до шкільних справ, активізація їх ролі в отриманні дитиною освіти. Виправдовує себе досвід запрошення батьків в школу для участі у різних заходах, організацію їх виступів перед дітьми з інформацією про професії, екскурсії дітей на виробництво, де працюють батьки тощо [6, 64].

**Висновки.** Для подолання даної проблеми потрібно більш тісніше співпрацювати між собою організаціям та установам, що працюють у сфері попередження протиправних дій неповнолітніх, залучати до співпраці громадські організації. Така співпраця має проводитись і під час навчального процесу, і в позашкільний час. Форми та методи роботи мають відповідати віку дітей, викликати в них зацікавлення та спонукати до роздумів. Головними напрямками профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна вважати: правове виховання, організація дозвілля, профілактика вживання алкоголю та наркотиків, робота з батьками.

### **Список використаних джерел**

1. Закон України від 05.03.2009 року № 1065-VI «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>
2. Запорожан І. Правове виховання молодших школярів : навч.-метод. посіб. / І. Запорожан. – Ужгород-Тернопіль: Мистецька лінія, 2002. – 158 с.
3. Заросинський Ю. Причини і умови злочинності неповнолітніх потребують теоретичного і практичного розроблення / Ю. Заросинський, О. Заросинський // Право України. – 2004. – № 3. – С. 64–68.

4. Ковчина І. Зміст і організаційно-правові форми роботи з дітьми та молоддю шкільного віку / І. Ковчина // Соціальна робота: технологічний аспект. – К. : ДЦССМ, 2004. – С. 347–355.
5. Козубовська І. В. Використання досвіду Великої Британії у практичній підготовці фахівців соціальної роботи / І. В. Козубовська // Педагогічні науки.: зб. наук.ст. – Черкаси: Вісн. Черкас. Ун-ту, 2007. – № 99.
6. Козубовська І. В. Профілактична робота школи з неповнолітніми правопорушниками у Великій Британії / І. В. Козубовська, Г. В.Товканець // Педагогічні науки.: зб. наук.ст. – Черкаси: Вісн. Черкас. Ун-ту, 2008. – № 121. – С. 62–65.
7. Оржеховська В. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.-метод. посіб. / В. Оржеховська. – К.: ВіАН, 1996. – 351 с.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 року № 1209 «Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» » [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>

**Надежда Корпач. Правонарушения несовершеннолетними как социально-педагогическая проблема.** В статье раскрывается проблема правонарушений несовершеннолетними, причины совершения и особенности профилактической работы с несовершеннолетними правонарушителями.

Актуальность темы обусловлена тем, что правонарушения совершены несовершеннолетними является опасным социальным явлением, поскольку негативно влияют на формирование личности и несут большую общественную опасность. Цель статьи: исследовать социально-педагогические аспекты профилактики правонарушений несовершеннолетними. Задача статьи: выяснить причины совершения правонарушений несовершеннолетними, разработать рекомендации по

совершенствованию профилактической работы по правонарушениям среди несовершеннолетних.

Ключевые слова: несовершеннолетние правонарушители, факторы правонарушений, профилактика.

**Nadiia Korpach. Juvenile crime how social and educational issues.** The author exposes the problem of juvenile delinquency, the reasons for the occurrence and characteristics of preventive work with young offenders.

Relevance of the topic due to the fact that the offenses committed nepovnolitnmy is a dangerous social phenomenon, as the negative impact on personality and are a great danger to the public. The purpose of the article: explore social and educational aspects of prevention of juvenile delinquency. Objective of the article: find out the reasons of offenses by minors, to develop recommendations for improving preventive work on juvenile delinquency.

Keywords: juvenile offenders, factors offenses prevention.